

Theater

'De Jongensuren', over het leven van Andreas Burnier

Thuisgekomen

Andreas Burnier (1931-2002) schreef in 1969 de autobiografische roman *Het jongensuur*, waarin de vrouwelijke hoofdpersoon liever een jongen wil zijn.

Maar dat is niet de enige reden waarom jonge theatermakers en schrijvers deze **scherpe, tegendraadse denker** in hun armen hebben gesloten.

Door **Hein Janssen**

'Ik probeerde me voor te stellen hoe het was om meteen als jongen te worden geboren (...) Dat je kon voetballen, 's avonds door de stad lopen en meisjes aanspreken, zwemmen op het jongensuur, een beroep kiezen en in dat beroep doorwerken als je trouwde en kinderen kreeg, dat je geen truttige dingen hoefde te doen als handwerken en tafeldekken.'

► **Uit de roman *Het jongensuur* van Andreas Burnier, 1969**

Koen Verheijden (30) is een jonge regisseur die de komende jaren zijn talent mag uitbouwen bij Toneelschuur Producties in Haarlem. Voor zijn eerste productie koos hij het werk van schrijver Andreas Burnier (1931-2002) als uitgangspunt voor een tekst die hij zelf schreef en regisseert.

Jongensuren heet de voorstelling, een verwijzing naar Burniers roman uit 1969. Die wordt beschouwd als haar meest autobiografische boek, waarin ze in korte hoofdstukken het leven van Simone beschrijft, een Joods meisje dat in de Tweede Wereldoorlog van haar ouders wordt gescheiden en moet onderduiken. In die jaren woont ze bij zestien verschillende gezinnen. Binnen de overwegend christelijke families is ze altijd de buitenstaander.

Maar *Het jongensuur* is ook een boek waarin het op even heldere en grappige wijze gaat over de worsteling van een meisje dat zich niet thuis voelt in haar lichaam. Dat heeft te maken met wat we tegenwoordig genderfluiditeit noemen, maar ook met het feit dat jongens zoveel meer mogen dan meisjes. Dat

stoort Simone. Sterker: het maakt haar woedend.

Verheijden liet zich voor zijn voorstelling ook inspireren door Burniers debuutroman *Een tevreden lach* uit 1965. Daarin beschrijft Simone op onverschrokken wijze haar (seksuele) avonturen in Amsterdam, de stad waar ze net is komen wonen. Het leest nu nog steeds als een vrijpostige, vrijmoedige roman waarin de lesbische liefde in al haar facetten wordt gevierd.

Verheijden: 'Ik wilde een voorstelling maken over een queer voorganger, om te onderzoeken wat die persoon heeft meegemaakt. Het intrigeerde me dat Burnier niet tot de canon van de literatuur wordt gerekend en ik vroeg me af waarom.'

'Door iets te kiezen dat ik nog niet kende en uit een andere tijd komt, kon ik mezelf spiegelen aan ervaringen die verder van me afstaan, maar toch herkenning oproepen. Ik vond haar boeken echt een ontdekking. De worsteling en ontdekkingstocht in haar vroege romans waren zo herkenbaar. Tegenwoordig is er veel aandacht voor onderwerpen als queer-ness en gender, het was een openbaring te lezen dat iemand als Burnier daar zeventig jaar geleden ook al mee bezig was.'

Andreas Burnier is het pseudoniem van Catharina Irma Dessaur, in 1931 in Den Haag geboren in een Joods gezin. Gedurende haar drie jaar op onderduikadressen tijdens de Tweede Wereldoorlog kan ze nauwelijks naar school; ze doolt door bossen en lege dorpen. In de oorlog moet ze ook een andere naam aannemen, dat is veiliger: ze kiest voor Ronnie van Dijk.

In *Het jongensuur* is hoofdpersoon Simone een slim en eigengereid

meisje met een grote fantasie en overlevingsinstinct. Als ze op een middag naar het zwembad gaat, mag ze er niet in want het is jongensuur, meisjes horen daar niet bij, die zwemmen apart. Ze wordt weggestuurd.

'Ineens herinnerde ik me de blikken van de jongens - van mijn korte haren over mijn borsten naar het kruis van mijn zwarte badpak. De ploerten. Dan ging ik maar nooit meer zwemmen of alleen in een land waar ze geen jongens- en meisjesuur hadden.'

Na de oorlog keert Irma Dessaur terug bij haar familie in Den Haag. Ze gaat naar het lyceum, studeert een paar jaar filosofie en geneeskunde, trouwt op 22-jarige leeftijd en krijgt twee kinderen. Als het

huwelijk na acht jaar wordt ontbonden, gaat Dessaur weer studeren. Ze studeert cum laude af in de sociale wetenschappen en promoveert in Leiden in de sociale criminologie. Van 1973 tot 1988 is ze hoogleraar criminologie aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, nu Radboud Universiteit.

In een van haar drukbezochte colleges in Nijmegen zit begin jaren zeventig ook de jonge student Ineke van Mourik in de zaal. Tien jaar later zullen de vrouwen elkaars levenspartner worden. Van Mourik: 'Ze gaf colleges criminologie en ze was heel populair. Iedereen wilde

erbij zijn, dus ik ook. Ze was geestig, informatief, ze bereidde zich heel goed voor. Als ik bij haar college was geweest had ik het idee dat ik de hele wereld begreep.'

Daniel van Mourik (75) – de naam Ineke draagt ze al lang niet meer – zit monter in haar huis in Amsterdam. Een leven tussen de boeken, kamers vol, ook het archief van Andreas Burnier is er ondergebracht. Op de bovenverdieping bevindt zich het 'Jodenkamertje' (een zolderkamer met Burniers Joodse bibliotheek). Als partner beheert Van Mourik ook Burniers nalatenschap en onderhoudt de website. Zeventien jaar jonger was ze dan haar geliefde.

Van Mourik: 'Iedereen was verliefd op haar, zowel mannen als vrouwen. Ze liep altijd in een broek en herencolbert; ook qua verschijning viel ze op in dat toch wat burgerlijke milieu in Nijmegen. We zijn twintig jaar samen geweest, totdat Andreas in 2002 plotseling overleed. Ik heb haar gevonden, hier in de gang. Waarschijnlijk een fatale hersenbloeding of hartaanval.'

Opvallend in het huis is de enorme hoeveelheid boeken over het jodendom en de Joodse cultuur en geschiedenis, niet alleen op zolder, maar ook in de grote woonkamer, tussen boeken van de grote filosofen en een cd-box van Jenny Arean. Op latere leeftijd is Burnier stapje voor stapje weer richting het jodendom gekomen, laverend langs vele andere spirituele wegen.

Van Mourik: 'Andreas was een zelfstandig intellectueel zonder religie, maar wel van Joodse afkomst. Ze was lang bang voor alles wat joods was, maar in de jaren tachtig begon zij meer toe te laten. Ze kreeg heel heftige dromen. We hebben haar onderduikadressen bezocht, we zijn samen naar Westerbork geweest. Later is ze ook naar Dachau gereisd. Op de terugreis daarvan is ze 's nachts heel erg ziek geworden. 'Ik ben door een hel gegaan', was het enige wat ze erover zei.

'Nadat haar vader was overleden, zocht ze contact met het praktiserende jodendom. Bij een joodse begrafenis een paar jaar daarvoor stond ze tussen allemaal Joden, en ik dacht: dáár hoor je thuis, daar ben je er een van. Ze is uiteindelijk naar sjoel gegaan, heeft gesprekken gehad met de rabbijn, en is teruggekeerd naar het jodendom. Veel later, niet lang voor haar dood, wilde ze tot mijn verbazing weer Ronnie heten. Dat was nota bene haar onderduiknaam.'

Hoewel kort na haar dood enkele herdrukken en een keuze uit haar essays uitkwamen, raakte Burniers werk nagenoeg in de vergetelheid en was het niet meer bij de boekhandel verkrijgbaar. Tot in 2015 een biografie over haar verscheen van journa-

list Elisabeth Lockhorn: *Andreas Burnier – Metselaar van de wereld*. Het boek werd lovend besproken, beleefde meerdere drukken en leidde tot een hernieuwde belangstelling voor haar werk.

Uitgeverij Augustus bracht haar romans *Het jongensuur* en *Een tevreden lach* opnieuw uit, Van Mourik bundelde een aantal van haar joodse essays, en in 2022 kwam bij De Arbeiderspers in de serie Privé-domein *Elk boek is een gevaar* uit, een verzameling brieven, interviews en fragmenten uit romans en essays, samengesteld en ingeleid door Ronit Palache.

Lockhorn blijft gefascineerd door Burnier en geeft nog steeds lezingen over haar. Ze heeft de schrijver een paar jaar voor haar dood ook zelf ontmoet, toen zij bezig was met het samenstellen van haar literaire interviewbundel *Geletterde Vrouwen*. 'Toen ik bij haar aanbelde, was ik voorbereid op een strijdvlugtig gesprek met een van de felste polemisten van Nederland. Tot mijn verbazing trof ik een waakzame, bijna verlegen vrouw die mij in afgemeten zinnen antwoord gaf op mijn vragen.

'Pas bij binnenkomst van haar partner Daniel ontdoode ze. Toen ik daar in een tweede gesprek nader op doorvroeg, zei ze: 'Er zijn dingen die niet meer overgaan. Ik kan bijvoorbeeld moeilijk een zebraapd oversteken. Zelfs als een auto stopt, vertrouw ik het niet.'

Op de voordeur van Burniers huis zaten veel sloten. Eigenlijk had de oorlog van haar een beschadigd mens gemaakt. Maar zodra ze achter haar typemachine zat, verdween de angst en schreef ze over zaken en onderwerpen die haar niet bevielen. Heftig was de reactie op haar pamflet *Mag de dokter doden?*, uit 1986, waarin ze radicaal stelling nam tegen de legalisering van euthanasie. Heel progressief Nederland viel over haar heen.

'Kunnen de Paus en Andreas Burnier niet met elkaar trouwen, mongoolse kinderen krijgen, dement worden en zich toch lekker niet laten euthanaseren?',

schreef Piet Grijs (een van de pseudoniemen van columnist Hugo Brandt Corstius) in *Vrij Nederland*.

Het leidde tot veel aandacht en controverse, tot scheldbrieven en doodsb bedreigingen aan toe. Aan haar anti-euthanasiestandpunt lag een spirituele manier van denken ten grondslag, maar wat vooral meespeelde, waren haar ervaringen uit de oorlog, waarin de nazi's mensen die zij als onwaardig beschouwden, rücksichtsloos afmaakten.

Andreas Burnier, de vrouw met vele namen en vele meningen. Openhartig over haar homoseksualiteit, maar fel tegen vrouwen die zeurden, tegen groepsvorming en tegen uiterlijk vertoon. 'Die homoparades in Amsterdam vind ik vreselijk. De vulgariteit, het feit dat alles alleen om seks, geweld en exhibitionisme draait. (...) Waar mensen op vallen, interesseert mij eigenlijk steeds minder', zei ze ooit in een interview.

Lockhorn: 'In de jaren zeventig had elke provincie stad een vrouwenpraatgroep en elke universiteit een afdeling Vrouwenstudies. Burnier werd bijna beschouwd als de grootmoeder van het feminisme. Maar als zij vindt dat het zusterschap in te veel wolligheid dreigt te ontaarden schrijft ze in een essay: 'Het masculinisme is een verschrikkelijk probleem, maar het feminisme daarop een al bijna even verschrikkelijk antwoord.' Dat leverde haar felle kritiek van feministen op. Maar zij was en bleef een onafhankelijk denker.'

'Het is altijd een voorrecht te worden geboren in een onderdrukte groep. Voor iemand die behoort tot de heersende kaste (...) is het veel moeilijker ooit tot enig inzicht van belang te komen. 'Lijden is goed voor de mens', zeiden de (vroegere) Russen, het is goed in die zin dat het je wakkert houdt, je bewustzijn scherpt, je geestelijke activiteit prikkelt.'

► **Uit: Beroepsgeheimen 2 – gesprekken met schrijvers van Willem M. Roggeman.**

In de biografie *Andreas Burnier – Metselaar van de wereld* staat ook een aantal foto's. Op één jeugdfoto zie je een klein charmant meisje, dat heel koket maar ook schrand in de camera kijkt, een soort Shirley Temple in een wit jurkje.

En ze eindigt als deftig, oud heertje, in een heertjesjas. Gaandeweg

is ze geworden wat ze had willen zijn.

Angst om openlijk Joods te zijn, verwarring over je seksuele identiteit, ethische vraagstukken over euthanasie en abortus – al die thema's zijn opnieuw aan de orde. Daarom is volgens Lockhorn juist nu de tijd meer dan rijp om Burnier te lezen.

'Jonge schrijfsters die bezig zijn met hun seksuele identiteit en jonge meiden die worstelen met transgender zijn, zijn verbijsterd als ze in aanraking komen met haar werk. Zeker in deze tijd, waarin onze verworvenheden dreigen te worden teruggedraaid, hebben we iemand als Burnier hard nodig.'

Schrijver Nina Polak (38) is dat met haar eens. Zij ontdekte het werk van Burnier nadat ze in 2015 Lockhorns biografie had gelezen. 'Toen ik Nederlands studeerde werd Burnier wel behandeld, maar haar boeken waren niet verplicht. Door het lezen van de biografie ben ik haar gaan lezen, omdat ik dat leven van haar interessant vond. Ik ontdekte dat het toegankelijke, heerlijk leesbare en ook smeugige boeken waren.

'Tegelijk zit vooral in *Een tevreden lach* een rijkdom aan ideeën en geestelijk vuurwerk. Voor mij is zij een zoekende vrijdenker die uiteindelijk thuiskomt bij haar Joodse identiteit. Als theaterma-

kers van nu haar werk ontdekken, zegt dat wel iets. Ik denk dat ze nu gecanoniseerd aan het raken is, maar dat is eigenlijk al tien jaar aan de gang.'

In het repetitielokaal van De Schuur in Haarlem repeteren de theatermakers van nu – vier actrices, en een regisseur – de voorstelling *Jongensuren*. Uit alles blijkt een enorme betrokkenheid met Burnier, over wie ze bijna gepassioneerd praten. Kirsten Mulder (51): 'Ik was 13, 14 jaar toen ik voor mijn boekenlijst *Het jongensuur* las, en ook *Voor een verloren soldaat* van Rudi van Danzig en *Twee vrouwen* van Mulisch. Ik was toen nog helemaal niet uit de kast of zo, maar blijkbaar spraken die onderwerpen mij aan.

'Met *Het jongensuur* heb ik mondeling examen gedaan. Ik las iets wat ik nog niet eerder had gelezen, namelijk dat een meisje liever een jongen wilde zijn. Ik weet niet of dat helemaal was wat ik wilde, maar ik kon me meer identificeren met jongens. Ik was het enige meisje in het voetbalteam en noemde mezelf Karel. Het boek gaf me de gelegenheid dichterbij mezelf te komen.'

Hanna van Vliet (32): 'Ik had nog nooit van Andreas Burnier gehoord, maar mijn moeder is van de tweede feministische golf en las destijds al die standaardwerken. Burnier las ze niet, omdat

die op zeker moment anti-abortus was en dat schuurde met het feminisme. Ik ben blij dat ik Burniers werk heb ontdekt, hoewel ze soms behoorlijk misogyn kan zijn. Dat vind ik verdrietig, maar het maakt haar als personage interessant.'

Mulder: 'Dat grillige van haar, dat onvoorspelbare, al die lagen in haar denken, trekken mij juist aan. En voor ons is dat grillige natuurlijk ook heel inspirerend om te spelen.'

Van Vliet: 'Juist nu zijn veel jonge mensen op zoek naar wie ze zijn, en als zij Burnier lezen zullen ze ervaren dat ze niet de enigen zijn, dat het geen modegril is. Dat is belangrijk, zeker nu in rechtse kringen ook weerstand is tegen queer- en genderthema's. Burnier identificeert zich trouwens niet als trans, ze vond het bijvoorbeeld leuk om een oudere vrouw te zijn. Je mag in je leven verschillende versies van jezelf zijn.'

Mulder: 'Nina Polak zei dat heel mooi: 'Andreas Burnier kan een met identiteit geobsedeerde generatie leren wat het betekent om een individu te zijn.'

Jongensuren, Toneelschuur Producties. In Schuur Haarlem, t/m 23/11; tournee t/m 12/1.

'Andreas was lang bang voor alles wat joods was, maar in de jaren tachtig begon zij meer toe te laten'

Daniel van Mourik was twintig jaar samen met Andreas Burnier en beheert haar nalatenschap.

'Tegenwoordig is er veel aandacht voor onderwerpen als queerness en gender, het was een openbaring te lezen dat iemand als Burnier daar zeventig jaar geleden ook al mee bezig was'

'Toen ik bij haar aanbelde, was ik voorbereid op een strijdlustig gesprek met een van de felste polemisten van Nederland'

Biograaf **Elisabeth Lockhorn** trof daarentegen Burnier als een waakzame, bijna verlegen vrouw.